

BIBLIOGRAFIA

Josep FORCADELL SAPORT. *Renoms de Castelló de la Plana*. Col·lecció Monografies del Museu Etnològic castellanenc. Servei de Publicacions de l'Excel·lentíssim Ajuntament de Castelló de la Plana, 1996, 70 pàgines, 24x16'5 cm.

Aquest llibre és l'ampliació d'una comunicació presentada pel mateix autor al XVIè Col·loqui que la Societat d'Onomàstica celebrà a Castelló de la Plana del 12 al 14 d'abril de 1991. El cabal de renoms castellanencs s'ha vist augmentat copiosament ací per diverses vies. És la primera una nova enquesta efectuada per a l'ocasió als dos ravals tradicionals de Castelló de la Plana: a) el Raval de Sant Fèlix, altrament anomenat Raval del Codony, i b) el Raval de Sant Francesc (Francés). En segon lloc, hi ha l'abundantíssima aportació de renoms provinents del Sr. Josep Prades, afeccionat a la història local castellanenca. Finalment, cal assenyalar el llistat de renoms castellanencs tradicionals que provenen de l'escriptor costumista castellanenc Josep Pascual Tirado apareguts a l'obra *De la meua garbera* (1935). Amb aquesta farina, Forcadell pasta i feny el pa d'un petit estudi lingüístic i una classificació semàntica dels renoms allà consignats força interessant.

El llibre s'obre amb una explicació de tipus metodològic on l'autor ens explica quin tipus de camí ha emprat per aplanar alguns motius difícils d'esbrinar, així com el tractament donat als renoms amb més d'una variant, entre altres coses. En un altre capítol, ens explica les característiques dialectals del parlar de la ciutat de Castelló de la Plana, factor important a tenir en compte pel tractament lingüístic que adquireixen els renoms de Castelló i que l'autor constata amb alguns exemples dels mateixos renoms que després analitza. El capítol IV estudia l'estructura lingüística dels renoms, que és la més habitual dins la nostra llengua: a) nom + renom: *Pere Xulits*, b) nom + el/la + renom: *Centeta la Flequera*, c) nom + el/la + de + el/la + renom: *Carmen la de les Fustes*, d) nom + de + renom: *Miquel de Bodega*, e) renom: *Farteta*, f) el/la + renom: *el Mellat*. El capítol V explica els procediments més habituals en la creació de renoms: la derivació i la composició, també normals, dins l'estructura de la llengua, en el parlar de Castelló de la Plana. En el VI, se'ns informa dels préstecs, de les adaptacions del castellà i dels castellanismes, que són força importants: *Calderon*, *Capote*, *el Conde*, *Guerrilla*, *el Marido*, *Xaqueton*, etc. A destacar dins aquest apartat són alguns renoms de gitanos, tradicionalment integrats a la ciutat atès que una part important dels quals treballava en les feines temporeres de la taronja: *el Catxorro*, *Manxao*, *el Manyo*, etc. Pel que fa a la classificació dels renoms, seguint la tradicional lògica-semàntica, diré que consta d'onze subapartats: la metàfora, característiques físiques, el vestit, singularitats del caràcter, els oficis, dedicacions no professionals, fets episòdics, parentius, prenomes i cognoms, toponímia i finalment un subapartat dedicat als renoms que són de difícil classificació o totalment desco-

neguts. En aquest darrer, hi apareixen alguns renoms dels quals, si s'hagués arriscat una mica, l'autor hauria arribat a donar algun aclariment. Per exemple: a) el *Cenro*, sembla molt probablement una masculinització de la forma Cenra > Cendra. Amb això ens trobem davant una forma arcaica fonèticament, com és ara *cenra* < llatí *cinere*, i hauria donat peu que Josep Forcadell pogués explicar que la recollida dels renoms també és important per a la història de la llengua, ja que de vegades topeu amb formes, com la present, que així ens ho constaten; b) *Matxinet de l'arròs*. Es tracta, sense cap mena de dubte, del diminutiu del nom propi Magí, però amb una pronúncia apitxada (per influència de *Matxinet de la Canya*, personatge popular a València en la dècada dels trenta i quaranta), no pròpia del parlar castellanenc, c) *Sevila* = forma femenina de l'apel·latiu civil, que regularment es dona a les mullers dels guàrdies civils, és a dir, Sevilla < Cevila < Civila; d) *Ussa* = nom que portava un personatge molt conegut a la ciutat fins a la dècada dels anys setanta, i que li venia de l'acrònim USA (United States of America) que portava enganxat a la visera de la gorra que utilitzava en la seva feina, etc.

L'obra té també el valor afegit d'aportació històrico-cultural a un món que, tal com afirma Forcadell, es troba en franca decadència. La publicació, doncs, del llibre és per aquesta raó pertinent i ajudarà, algun dia, a entendre, probablement, la vida quotidiana dels castellanencs de finals del segle XX.

Lluís Gimeno Betí

Joaquim JUAN CABANILLES. *El nom de Vilallonga de la Safor. Un assaig de toponímia històrica*. Gandia, 1996. CEIC Alfons el Vell. 166 pàg. + 7 pàg. amb 13 il·lustracions fotogràfiques.

Es tracta de «justificar» -encara que als ulls d'un foraster desapassionat no necessiti justificació- la bondat lingüística de la paraula amb què és format el nom de la vila, una paraula que va patir deturpació per raons polítiques a partir de l'homologació de les terres catalanes a les normes de Castella, i que no s'ha aconseguit encara de restituir a la seva forma genuïna, malgrat diverses disposicions legals que ho poden permetre -i ho han permès en altres punts del País Valencià-, aparegudes entre 1978 i 1992, ressenyades escrupolosament a la presentació amb què s'obre el llibre. Els propòsits de tirar endavant aquesta restitució han generat polèmiques locals, com si un determini així -que només s'hauria de poder basar en arguments científicament sòlids, al marge de tendències per opcions polítiques- s'hagués de sotmetre a un plebiscit popular. Coses delicades en qualsevol territori específic reservat a entesos no es presten a una democratització plebiscitària. Aquest llibre fa precisament això: aporta un gavadal de dades convincentes perquè sàpiga tothom quina és l'única forma ortogràficament raonable del nom, al marge de l'opinió de la gent influïda per la pressió oficialista rebuda des de fora durant set o vuit generacions.

Perseguint aquest propòsit, l'autor penetra en una successió de camps interrelacionats i aporta informació sobre una colla de temes connectats amb l'estudi de l'onomàstica, amb el suport d'una extensa bibliografia dels científics més il·lustres i conspicus en el terreny de la lingüística toponímica. I connectats igualment amb les adversitats modernes que han afectat la llengua a partir dels resultats d'Almansa, el 1707, i de la Reial Cèdula de Carles III d'Espanya proclamant la llengua castellana general de tota la «nació», el 1768. A causa d'això, el «nomenclàtor» es va anar castellanitzant, sobretot a partir d'aquell segle XVIII i el nom de Vilallonga, quan apareix en textos castellans, s'hi presenta com a Villalonga. La documentació parroquial també ha canviat de llengua tot i que algun cop el nom del poble encara hi surt escrit d'una manera correcta. Quan, a la segona meitat del segle XIX, l'Estat espanyol per primer cop pren cartes en l'establiment dels noms dels municipis, en els manuscrits -que llavors ja passaven per antics- que manegen els funcio-

naris castellans encarregats de la missió homologadora, el nom de Vilallonga ja apareixia acastellanat perquè la documentació oficial, que s'havia anat generant al llarg dels 150 anys anteriors, l'havia designat d'aquella manera sense tenir en consideració la llengua del territori, ni la història del nom.

El llibre rebutja propostes entestades a voler que el nom fos una supervivència d'època romana, i ho rebutja -malgrat la presència arqueològica d'aquella cultura per aquelles terres- amb un argument contundent: enlloc no hi ha noms d'ascendència romana amb un genèric determinat per mitjà d'una característica física de tipus descriptiu, tal com passa amb Vilallonga, perquè és universalment admès que aquells noms de lloc són formats a partir del nom del propietari respectiu, i això sol fa comprendre que Vilallonga és un nom de reconquesta. Si bé el mot *vila* és etimològicament llatí, semànticament és romànic quan se'l destina a designar poblacions en la denominació de les quals intervé.

Joaquim Juan repassa fonts documentals islàmiques. No té fe en un mossarabisme transmissor hipotètic d'antigalles nominatives, ans admet que l'arabització va ésser total i la utilització de l'àrab va durar fins quan s'acabava el segle XVI, fins al punt de constatar una transcripció fonètica del nom per mitjà de signes àrabs, tan tard com el 1587. Hi ha, doncs, una anàlisi seriosa de la història de la llengua al País Valencià i concretament del que va passar a Vilallonga, a través també de manuscrits eclesiàstics com llibres sacramentals en els quals la castellanització del nom del poble no s'acompleix d'una manera persistent fins molt tard.

El text va seguit d'una llista de 84 documents presos en consideració en aquest estudi; comprenen un període que va de l'any 1256 al 1758, amb indicació de la llengua (llatí, català, castellà i àrab) i amb l'ortografia que -del nom del poble- aporta cada document, amb fins a onze variants, sense tenir en compte si els components van aglutinats o separats, i si van en majúscula o minúscula inicial, però comprenent-hi el castellà *Uila longa*, *Billalunga* i *Vilagonga*, i l'àrab *bilalunqa*.

Tot plegar és un exemple de la importància d'un topònim. En aquest cas, d'una simple variant fonètica i ortogràfica per intercanvi entre la segona síl·laba i la tercera d'una alveolar per una palatal lateral sonora. Un intercanvi que entranya tanmateix -i això és el punt clau- la substitució d'una llengua i una cultura per una altra.

El llibre és el resultat d'un esforç encaminat a encoratjar un procés de normalització lingüística, tan convenient per a la salut de la cultura. I fa fer una excursió -altament erudita- per paratges lingüístics, etimològics, prehistòrics i històrics, documentals, legals i de política colonitzadora, a l'entorn del pal de paller de l'onomàstica centrada en una paraula tan clara com Vilallonga (de la Safor), que ningú no hauria dit que havia de poder ésser un niu d'escurçons.

Juan Cabanilles s'ha emprès el recull de la toponímia «menor» de Vilallonga de la Safor i es pot estar segur que serà un treball alligador. «Menor» -ho diu a la solapa de la coberta del davant del volum- s'ha d'aplicar en tot cas a la dimensió o la importància dels llocs que es designen amb els noms, no pas als noms en ells mateixos, perquè tots els noms són -com a noms- d'una importància rellevant, encara que designin coses minúscules, presents o desaparegudes.

Ramon Amigó i Anglès

F. CANUTO, J. ESTELRICH, J. FONT, J. MORATINOS, M. SASTRE. *Els malnoms de Sant Joan, segles XIV-XX*. Monografies Santjoaneres, 5, Mallorca, 1996.

No és aquest el primer recull de malnoms santjoaners que es publica, però podem ben bé considerar-lo com el primer en què els elements antroponímics que hi apareixen han estat recollits amb bon criteri filològic i pretensions d'exhaustivitat. En el precedent llibre de

Miquel Florit *Llinatges i malnoms de Sant Joan* (Sant Joan, 1981), l'autor, que basà el seu treball en fonts generalment orals, honestament ens advertia de la limitació del recull: "no hi són tots perquè hi ha gent que no vol el seu malnom. El consideren ofensiu (...). Abans que res, no volem agraviat ningú", mentre que els autors del que ara comentem ens assabenten que es plentejaren l'alternativa de consignar-hi o no els malnoms d'aqueix tipus, però que finalment es decidiren a incloure'ls, "En primer lloc, per respondre amb tot el rigor que permetien les nostres forces i coneixements a la tasca que ens havíem imposat i per no defraudar deliberadament les expectatives dels estudiosos ni la legítima curiositat dels simples lectors; hem considerat que descartar del nostre aplec alguns malnoms, seria col·laborar a l'empobriment del nostre patrimoni i cultural." I és que, com diu Cosme Aguiló als seus mots de presentació de l'obra, "Els malnoms desapareixen, víctimes dels nous temps i, amb massa freqüència, de l'autoodi." I afegeix que "Amb llur desaparició, s'estroneja la possibilitat d'estudiar unes formes lèxiques d'un elevat interès lingüístic."

És cert que alguns malnoms, com Mort, Brut, Cagarrós o Camestortes, són poc agradables, i és bo d'entendre que aquells a qui han tocat no n'estiguin gens satisfets, com és ben comprensible, d'altra banda, que no vulguin renunciar als seus els qui han resultat afavorits amb motius tals com Noble, Marquès, Valent o Notari, però tant si ens agraden com si ens semblen ofensius o inconvenients, és el cas que existeixen, i en un estudi seriós no poden ignorar-se.

A més de recollir gran part d'informació de les fonts orals al seu abast, els autors han treballat dins els arxius, recerca que els ha proporcionat una sèrie de malnoms santjoaners ja desapareguts i alhora els ha permès de comprovar l'antiguitat d'un bon nombre dels que actualment són usuals, prop d'un miler, entre uns i altres. Les notes genealògiques i biogràfiques expliquen l'origen i el perquè d'alguns d'aqueixos renoms, com és el cas de Banc, des *Granito*, Terrible, o Maneta.

El llibre inclou uns treballs complementaris que, tot i ésser curiosos, se surten del tema principal, com són tractament i fórmules per al tracte, antigues i modernes, que tot i que puguin ésser usades com a malnom o formant part d'algun (*honor, sen, l'amo, madona*) normalment no es troben com a element antroponímic, així com dades biogràfiques i retrats d'alguns personatges santjoaners, contarelles i gloses referides a qualcú que hi és citat amb el seu renom, algunes tan gracioses com aquesta, de la qual record vagament una variant sentida fa més de cinquanta anys al meu poble, Manacor, a 15 quilòmetres de Sant Joan, per la qual cosa pens que és possible que no sigui exclusivament santjoanera: "L'amo en Piris té un bou / i el fa jeure a sa serena / i n'hi dóna per s'esquena / tant si en vol com si no en vol". Alguna d'aqueixes gloses sembla haver estat composta amb l'única intenció d'incloure-hi diversos malnoms, com la que diu "Na Morta feia bunyols / i na Clenxina les treia / i en Gorra vell que jeia / dins es llit d'es Verderol". Fins i tot inclouen un extens glosat, compost per mossèn Joan Gayà, en el qual apareixen tots o la major part dels malnoms que hi havia a Sant Joan cap als anys trenta, sens més lligam entre un i altre que les preceptives comes, i que comença per "Arnavat, Pico, Jordà / Rubartera, Regalat, / Blanc, Ferriol, Bofegat / Belos, Fusté, Escolà".

Els autors no s'estan de confessar que no han sabut com classificar un bon nombre d'aqueixos noms personals o de família, i generalment no s'aventuren gaire en el rellescós camp dels orígens i significats en el que fins i tot els filòlegs més prestigiosos adesiara cauen, i prefereixen no ficar-se a intentar esbrinar etimologies poc o no gens clares, com són les de Cotà, Bubo, Polegro o Recano, si bé en alguns casos, com en els de Dominer i Maceno, ens proposen significats no gens convincents. Amb tot, la tasca acomplida per aquest ben avingut equip d'estudiosos mereix l'atenció de filòlegs i d'historiadors, i molt

especialment de tots els santjoaners que volen conèixer bé les seves arrels i que no volen rompre amb un passat que configura el seu present i els confereix una personalitat col·lectiva que seria llastimós que es fes malbé per complexes pressions culturals difícils d'evitar tot i ésser quasi sempre injustificables.

Antoni Lluïl Martí

Enric GARCIA-PEY. *La Llagosta. Recull onomàstic*. Ajuntament de la Llagosta, 1996.

Recollir l'onomàstica de la Llagosta ha de comportar unes dificultats considerables, malgrat que pugui semblar fàcil d'inventariar els noms d'un territori tan petit com el d'aquest terme municipal, el més minúscul de tot el Vallès, tant de l'Oriental com de l'Occidental. Aquesta facilitat que fa intuir el poc espai a explorar queda gravosament compensada per dos factors: administrativament, el municipi és una creació recent, d'una cinquantena d'anys ençà, segregat del de Sant Fost de Campsentelles. Per altra banda, la inflació demogràfica produïda per gent vinguda d'una altra cultura llunyana voreja el 1.900 (mil nou-cents) per cent en aquells cinquanta anys. Tot i així, l'autor afirma que això no li ha creat dificultats. Tanmateix, potser no ha tingut accés a prou documentació fiscal de primera mà, d'èpoques antigues, cosa que no ens és fàcil de descobrir.

El treball és majoritàriament dedicat a noms de casa i renoms; s'hi destina la primera part del llibre, amb més de la meitat del text. Aquesta distribució en dues parts separades contribueix a allunyar conceptes que seria millor que quedessin acostats: ca l'Alomar (pàg. 16) i el pou de l'Alomar (pàg. 58), el carrer de la Riera (pàg. 48) i la riera Seca (pàg. 60), per oferir-ne un parell d'exemples. Es posa una atenció exagerada a prenom determinats per un nom de casa o per un adjectiu, unes combinacions que si bé es poden prendre per un renom, ben mirat moltes vegades no ho arriben a ésser, o ho són només en un ús familiar restringit, freqüent pertot, probablement condemnat a tenir poca durada. Dintre el text, apareixen noms que no són tractats al lloc que els hauria de correspondre (el carrer de Josep Montserrat, el carrer de Sant Pau, cal Tuixans, can Ribó, can Menció, etc.) si no fos que no els haguéssim sabuts localitzar. En aquesta mena de publicacions, les entrades dels conjunts nominatius s'acostumen a fer per la part específica, però en aquest cas es troben fetes per la part genèrica. Totes les lletres dels epígrafs són majúscules i porten accent les vocals que n'han de dur, però no n'hi ha a *music*, i cal pensar que s'ha de llegir com a paraula aguda; un comentari en aquest sentit hauria estat oportú. Lingüísticament, el text seria impecable si no hagués rebut la influència nociva d'un ús pleonàstic dels pronoms adverbials *en* i sobretot *hi*, i del substantiu «vivendes».

El treball ha d'haver estat ben rebut pel nucli, sens dubte petit, de població «antiga» de la col·lectivitat llagostenca. Quedarà com un punt de referència d'una època que s'extingeix sense possibilitat de recuperació.

Aquest mateix any 1996, l'Ajuntament de la Llagosta ha patrocinat *La Llagosta: imatges*, una història gràfica de la vila amb una col·lecció d'un centenar de fotografies que van de l'any 1937 (d'abans de la creació del municipi) al 1970. Sense que en tingui la intenció, és com un complement del recull onomàstic. S'hi fan presents una colla de noms de carrers (d'Anselm Clavé, de Brutau, del Carme, del Progrés, de Santa Rosalia, de Vic ...) i places (de Cinto Pagès, de Ponent ...) que no trobem a l'altre llibre. I «La arboleda», un lloc d'esplai, que potser ja no hi és, i que no sabem si es deia només així o d'alguna altra manera. Entre una publicació i l'altra, l'espai territorial, diminut, de la Llagosta, queda esplèndidament il·lustrat.

Enric GARCIA-PEY. *Gualba. Recull onomàstic i tradicional*. Ajuntament de Gualba, 1996.

El treball és estructurat tal com el mateix autor n'ha presentats d'altres: separant els

motius (pàg. 14-87) dels noms de lloc (pàg. 91-267), i amb alfabetització per la part genèrica dels noms formats per més d'una paraula. No ens faria res d'adherir-nos al pròleg de Xavier Renau, ponderat i enconratjador. Segurament que aquest prologuista és persona relacionada amb l'Arxiu Renau, del qual Garcia-Pey ha tret una gran quantitat d'informació sobre cases antigues, cases existents, cases desaparegudes i parlar salat de Gualba, com també n'ha obtingut -potser encara més- del Recull Salichs, inèdit, de Jaume Salichs Sanitja: noms de cases dintre el poble, la producció de llet a Gualba, noms de cases de pagès, masies que consten al Nomenclàtor de 1860, plànol de masies, motius de persones, arbres de Gualba. A la introducció es confessa que ha estat, aquest Salichs i els seus dos fills, el major puntal de la informació oral. L'abreujament PVM = Pere Vergés Moreu: Gualba, any 1991, deu correspondre a un llibre publicat, igual que hi correspon *Història dels Renau*, del mateix Xavier Renau, i el Fogatge de 1497. Altres informacions vénen de l'Arxiu Municipal, de documents d'aquest segle, tret d'un Amillament de 1871, i del Parroquial, també de papers contemporanis. I del Registre de la Propietat. Sembla que ha fet excés de confiança a aquests documents, dels quals ha tret «Abaus», que devia ésser una anotació barroera per «Alous». A la part dedicada als motius, dóna dels personatges dades biogràfiques curioses, pintoresques o divertides, altrament innecessàries en un recull d'onomàstica. També diríem que l'ha impulsat un excés de zel a anotar basses, recs, feixes, eres, perquè representen duplicitats de la part específica, i d'incloure altars i capelles que, en cap cas, no sabem veure que constitueixin un topònim. La informació antiga procedent de documents fiscals sembla escassa, si no fos que tota la que es pugui localitzar correspongués a ACA, Monacals, Sant Cugat. L'autor ha fet l'esforç de donar traduïts o amb ortografia normativitzada els noms que n'ha obtingut (s.v. Coll de la Creu, Mitjans, Pedra Aguda, etc.). Introdueix «les Emales» partint d'un text que va transcrit per “les Amales” i que designa el mateix lloc conegut per “les Ermals” s.v. les Pedreres. Hi ha noms precedits de «as» com si es tractés d'un article (s.v. Loberons, Nicolau, Servers, etc.), sense que hàgim trobat explicada la raó d'aquest introductor. L'autor no aconsegueix esquivar la temptació d'hipòtesis etimològiques, tan rodejades sempre de tota mena de perills de desencert. Cal reconèixer, tanmateix, que s'ha manejat un volum notable de fitxes i que la feina ha anat acompanyada d'entusiasme a l'hora de fer-la, d'una «tossuda i lúcida voluntat», com diu el prologuista.

Ramon Amigó i Anglès

Juan Manuel ABASCAL PALAZÓN. *Los nombres personales en las inscripciones latinas de Hispania*. anejos de Antigüedad y Cristianismo, II (col. «Arqueología», 1), Universidad de Murcia (Secretariado de Publicaciones) - Universidad Complutense de Madrid - Universidad de Alicante, Murcia, 1994, 553 pàg. (24x17), ISBN: 84-7684-517-0.

Llistat d'antropònims trobats en textos llatins hispànics (19.593 individus, de 10.984 inscripcions, que representen el 70% de les inscripcions llatines que avui es coneixen a Hispània, ja que les altres inscripcions no tenen informació antroponímica), que completa i uniformitza les altres aportacions globals de Palomar (1957), Untermann (1965) i Albertos (1966). A més, recull el material de les publicacions ulteriors, ofereix una introducció (pàg. 25-37) amb dades qualitatives i quantitatives sobre aquesta onomàstica i algunes correccions a catàlegs generals que inclouen gentilicis peninsulars (Solin i Salomies, 1988, pàg. 39; Palomar i Albertos, pàg. 41-58) i a *nomina* en posició de *cognomina*. Els *nomina* estan ordenats (pàg. 63-252) i els *cognomina* i els noms personals (pàg. 255-553). Molt important instrument de treball per a l'onomàstica d'origen indígena, d'origen grec i d'origen llatí, en els textos llatins de la península ibèrica.

Mikel de Espalza